

ЗАШТИТНА ИСТРАЖИВАЊА МЕЗОЛИТСКО-НЕОЛИТСКОГ ЛОКАЛИТЕТА ВЛАСАЦ

Душан Борић, Одељење за археологију, Универзитет у Кембрицу
Милош Јевтић, Филозофски факултет, Београд

Кључне речи: мезолит, неолит, сахрањивање, источна Србија, Ђердап, Мајданпек, Бољетин, Дунав

Власац је потес који се пружа уз дунавску обалу у атару села Бољетин (општина Мајданпек). Низводно од њега налази се потес Гребен (карта), иза кога се заврша-

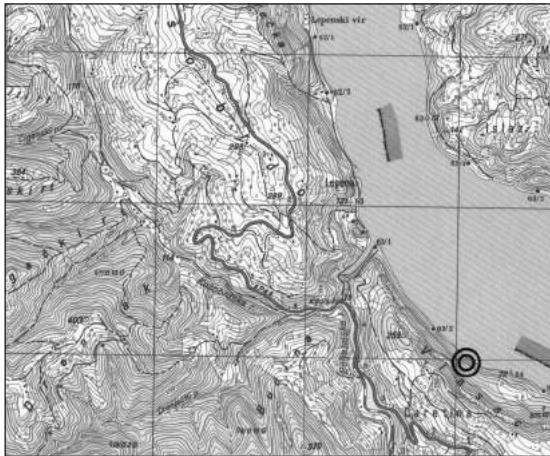
преко Бољетинског брда (надморске висине 300–330 m). Ниво Дунава је у овом делу клисуре порастао за приближно 15 m након пуштања у рад хидроелектране, а у зависности од временских услова сезонски осцилира, спуштајући се и за неколико метара у време ниског водостаја. Низак водостај чест је у пролеће (март–мај) када се, због отапања снега или интензивних падавина у средњој Европи, Дунавом спушта велика количина воде, која изазива поплаве у горњем току реке. Велику количину приспеле воде хидроелектрана пропушта без акумулације у језеру, због чега се ниво воде у њему знатно смањује. Управо то се догодило крајем марта 2006. године, пред почетак теренских радова у Ђердапу, који су обављани у оквиру међународног пројекта *Праисторија североисточне Србије, археолошко рекогносцирање и ископавање*, под руководством аутора овог извештаја, а уз консултантску подршку академика Борислава Јовановића.¹

ва Горња клисура Дунава, на месту где се река знатно сужава и где је пре регулације речног дна крајем 19. века пловидба била несигурна због стена које избијају на површину и праве теснац. Управо ове природне одлике и јаки вирови били су погодни за интензиван риболов, како показују етнографска сведочанства (Петровић 1941). Потес данас није насељен, а подизањем нивоа Дунава и стварањем акумулационог језера после пуштања у рад хидроелектране Ђердап I 1971. године, стрмом дунавском обалом скоро је немогуће dospети до Власца из правца Бољетинске реке. Копном се може стићи веома стрмом и зараслом стазом

На основу претходних обавештења локалних рибара и чувара у Музеју Лепенског вира да се у периодима ниског водостаја на Власцу налази обрађене речне облутке и испране људске кости,² због олакшаног приступа локалитету одлучили смо да већ првог дана проверимо ове наводе. Локалитет Власац (N 44° 32', E 22° 3') истраживан је 1970. и 1971. године, током заштитних радова у оквиру пројекта *Ђердап I*, на површини од 640 m², и једно је од најважнијих налазишта културе Лепенски вир (Срејовић

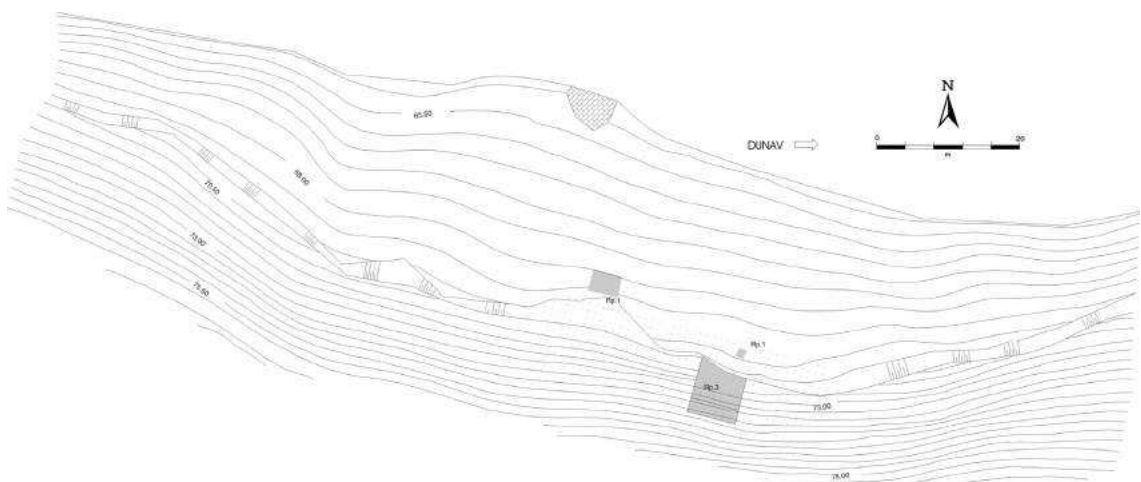
Карта – Положај
локалитета

Map – Site location

Слика 1 – Ситуациони план и топографска основа локалитета Власац, са обележеним сондама, данашњим речним профилем и нивоом водостаја у пролеће 2006. године

Figure 1 – Topography of the site of Vlasac with the position of excavated areas, present riverbank section and the Danube water level in the spring of 2006

и Летица 1978). Након 1971. године његов неистражени део је потопљен, а Дунав је протеклих 35 година непрекидном ерозијом постепено уништавао новонасталу речну обалу.

Почетком априла 2006. године на Вла-сцу смо затекли знатно нижи ниво Дунава од уобичајеног (сл. 1, 2). Након завршетка некадашњих истраживања формирана је нова речна обала услед пораста нивоа реке. Ударима таласа на обалу поткопавају се нижи делови речног профила, због чега се, под тежином вегетације, горњи делови обрушавају, па се процес ерозије неумитно наставља (сл. 3). Потес на коме се некада налазио археолошки локалитет представља јасно дефинисану увалу, дугачку приближно 100 m, која се одликује блажим падом терена него околна обала, а на истоку је омеђена стенским изданком. Седимент постаје тањи од средине ка крајевима терасе. При ниском водостају, испред речног профила, у ширини од око 20 m, пружа се плажа прекривена

шљунком. На тој површини налажене су расуте и испране људске кости, које су потицале из уништених гробова. Непосредно испод и дуж данашњег речног профила нађено је крупније камење, које је могло бити део уништеног археолошког слоја. Испод једног каменог блока и танког слоја шљунка који је нанео Дунав, нађене су људске кости у анатомском положају. Кости су биле део скелета из касног мезолита, а налазиле су се испод шљунка и биле су покривене танким слојем земље. Дуготрајна ерозија Дунава претходно је уништила читав слој изнад скелета, па је његова очуваност била пука случајност. Дунав је уништио лобању и горњи део торза ове индивидуе јер су били на нешто вишем нивоу од остатка скелета. Поред скелета нађено је око 350 ждрелних „зуба“ шарана (*Cyprinidae*), од којих су неки били перфорирани и највероватније су чинили део погребне одоре покојника. Нађен је и мањи број перли од морског пужа врсте *Cycloperitea*, као и један кремени артефакт (Borić 2006a). Око овог гроба отворена је прва сонда 1/2006, димензија 3 x 4 m (сл. 1).

Осим поменутог гроба, на испраној плажи, двадесетак метара низводно, у профилу речне терасе примећени су укоп и трагови горења. Испред профила отворена је мања пробна сонда 2/2006, димензија 1,2 x 1,2 m. Засечен је и сам профил речне терасе (сонда 3/2006, димензија 7 x 5 m) (сл. 1). Укопом видљивим са профила (сл. 4) откривена је групна гробница, за коју је установљено да је континуирано употребљавана од касног мезолита (око 7000–6300. г. п.н.е.) до времена неолитских трансформација, када је истовремена са трапезоидним грађевинама

Слика 2 – Ниво водостаја на локалитету Власац, 1. априла 2006. године (поглед низводно)

Figure 2 – The Danube water level at the site of Vlasac on April 1, 2006. године (facing downstream)

Слика 3 – Затечени изглед еродираниг речног профила на Вла-сцу, пре почетка радова у пролеће 2006. године

Figure 3 – The riverbank section found at Vlasac at the beginning of the field season in the spring of 2006

Слика 4 – Профил групне гробнице, са неколико узастопних сахрана и видљивим подом мезолитског објекта на дну (сонда 3/2006)

Figure 4 – Section of group burial at Vlasac with several consecutive interments and visible Mesolithic dwelling floor at the bottom (Trench 3/2006)

Слика 5 – Гроб U53 и поремећени положај костију старијих скелета

Figure 5 – Burial U53 and disarticulated bones of earlier burials placed within this last interment

на Лепенском виру (око 6200–5900. г. п.н.е.) (Borić 2006a). Нађено је седам сукцесивно сахрањених индивидуа, једна изнад друге, при чему су старији скелети знатно поре-

на, и то у нижим слојевима гробнице, док су у горњем слоју нађене црвене и беле перле од кречњака, сличне онима са Лепенског вира (Borić 2006a), као и перле од морске шкољке спондилус (*Spondylus*) (Borić 2006b). Након последње сахране (сл. 5) простор је ритуално „затворен“ главом јелена са роговима и дечјом лобањом (сл. 6), преко којих су постављени велики камени блокови. Директно на каменим блоковима лежали су фрагменти старчевачке керамике (сл. 7), као и артефакти од кремена који су типични за рани неолит на централном Балкану. У другој каменој конструкцији, која је нађена испод групне гробнице, налазио се и већи аниконични облукат црвене боје. Још ниже налазили су се остаци грађевине највероватније трапезоидне основе, са остацима мезолитске кремене индустрије, укључујући микrolитски трапез.

По завршетку кампање 2006. године укупно је истражена површина од 44 m². Неиспитани делови сонде 3/2006 покривени су најлоном и слојем земље. Профил данашње речне обале на овој локацији, у дужини од око 50 m, заштићен је најлоном и џаковима са шљунком.

Слика 6 – Дечја и јелења лобања, постављене изнад групне гробнице

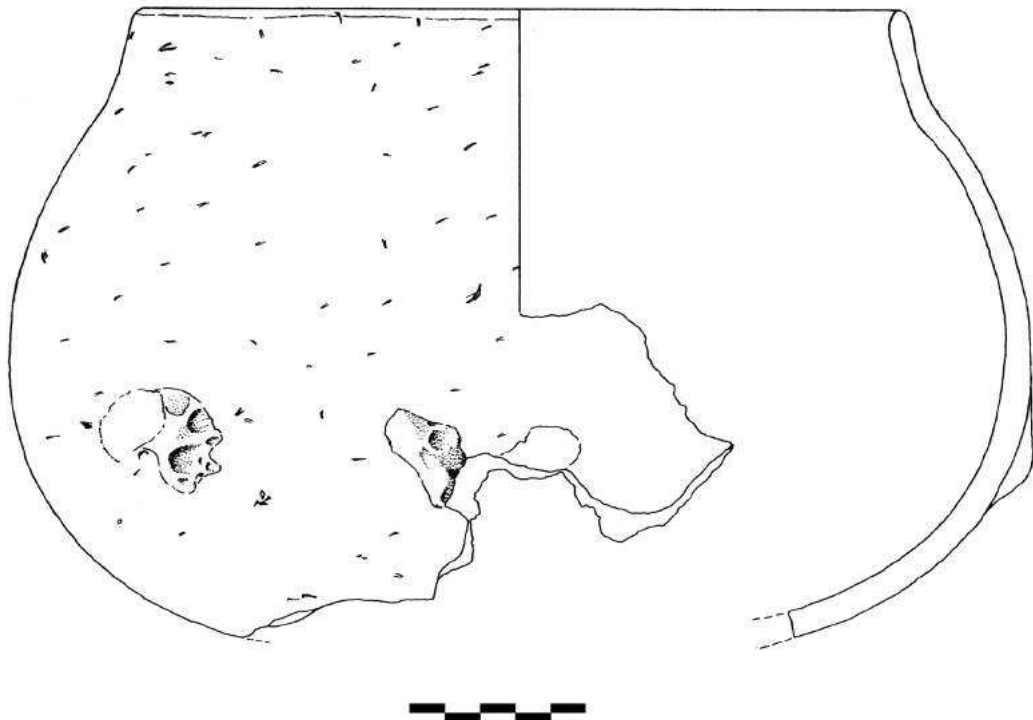
Figure 6 – Child and red deer skulls placed over the group burial

мењени укопавањем нових гробова на истом месту. Ту су сахрањивани и одрасли и деца. Уочена је и пракса наизменичних инхумација и кремација *in situ*. Покојници су покривани каменим плочама. У гробовима није било прилога, осим украса на одећи. Као делови опреме покојника, и даље се у мањем броју јављају обрађени зуби шара-

Слика 7 – Рано-неолитски (старчевачки) суд из најмлађих слојева Власца (сонда 3/2006)

Figure 7 – Early Neolithic Starčevo pot found *in situ* in the youngest levels at Vlasac (Trench 3/2006)

¹ Осим руководилица, чланови екипе који су учествовали у реализацији ове теме током 2006. године су проф. др Весна Димитријевић, Драгана Филиповић, Војислав Филиповић, Александар Капуран, Мирослав Кочић, Ненад Лазаревић, Југослав Пендић, Марија Обрадовић, Кристина Пенезић, Андреј Старовић, Игор Старовић, Милена Васић и Миња Здравковић. Средства у овој сезони обезбеђена су од стране Британске Академије (SG-42170), Мекдоналд института за археолошка истраживања у Кембриџу (McDonald Institute for Archaeological Research in Cambridge) и Ливерхулм програма (Leverhulme Programme) *Changing Beliefs of the Human Body* Универзитета у Кембриџу (University of Cambridge). Реализација пројекта омогућена је и уз свесрдну помоћ и сарадњу Националног парка „Ђердап“.

² Један обрађен жртвеник од пешчара са Власца изазвао је пажњу јавности 2004. године (Ес Дурлић 2004). Међутим, неколико облутака од пешчара нађених на Власцу протеклих година, чувају се у Музеју Лепенског вира. Информацију да се овде јављају и испране људске кости пружио је Драго Илић из Бољетина.

RESCUE ARCHEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A MESOLITHIC-NEOLITHIC SITE OF VLASAC

Dušan Borić, Department of Archaeology, University of Cambridge
Miloš Jevtić, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

During site surveying of the Upper gorge of Danube, a part of the international project "Prehistory of Northeast Serbia. Archaeological surveying and excavations" under the supervision of Dušan Borić (Department of Archaeology, University of Cambridge) and Miloš Jevtić (Department of Archaeology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade), in spring 2006 the existence of preserved Mesolithic-Neolithic layers has been confirmed on the site of Vlasac. This site of the Lepenski Vir culture has previously been excavated in the course of rescue excavations conducted between 1970 and 1971, just before hydro-electric power plant Đerdap I came online. Although it has been regarded that the site is covered by the water of the accumulation lake, the survey has shown that the archaeological layers in the hinterland of the former site are accessible for systematic excavations. This discovery was made possible by record low water levels of Danube. We have established that during the forming of the new river bank on Vlasac, Danube gradually eroded archaeological layers of the site endangering preserved parts, which is a direct result of the operation of hydro-electric power plant Đerdap I. In the

area in front of the present day river profile, underneath a thin layer of gravel and soil, we have discovered a partially preserved late Mesolithic skeleton with several hundred perforated carp (*Cyprinidae*) teeth and beads made out of a sea snail (*Cyclope neritea*) shell. About 20 meters east of the first trench (1/2006), in the profile of the present day river bank, a pit with two burnt areas and a complete stratigraphic sequence has been detected. In this trench (3/2006), a complex group burial with at least 7 sequential skeletal burials was detected underneath humus and a sterile layer of gravel (about 1 meter in thickness) which covered the site after its abandonment during Neolithic period. One above the other, both children and adults were buried here. *In situ* cremations were also detected between skeletal inhumations. An ornament of spondylus sea shells and beads of red and white limestone were discovered in the younger phase of the group tomb. The tomb was ritually abandoned with the placing of a child and deer skull, and then the whole area was covered in large stone blocks. Directly on these block of stone, fragments of early Neolithic pottery (belonging to Starčevo culture) were found.

Библиографија

- Borić, D. 2006a. New discoveries at the Mesolithic-Early Neolithic site of Vlasac: Preliminary notes. *Mesolithic Miscellany* 18 (1): 7–14.
- Borić, D. 2006b. Vlasac u mezolitiku i neolitiku – razmjena i kontakti s egzotičnim svjetovima, u: *Trgovina i razmjena u pretpovijesti* (ur. Sanjin Mihelić). Zagreb: 24.
- Ес Дурлић, П. 2004. Власац – васкрс потопљеног археолошког локалитета, *Развитак* (Зајечар): 217–218.
- Петровић, М. 1941. *Ђердапски риболови у прошлости и садашњости*. Београд.
- Срејовић, Д. и Летица, З. 1978. *Власац. Мезолитско насеље у Ђердапу I* (археологија). Београд.